

Н. Г.

ЗА ІДЕЮ

ЖАРТ В ОДНІЙ ДІЇ І ТРЬОХ КАРТИНАХ

(Сюжет позичений)

ПРАГА—БЕРЛІН 1923

ВИДАВНИЦТВО „НОВА УКРАЇНА“

Н. Г.

ЗА ІДЕЮ

ЖАРТ В ОДНІЙ ДІЇ І ТРЬОХ КАРТИНАХ

(Сюжет позичений)

ПРАГА—БЕРЛІН 1923
ВИДАВНИЦТВО „НОВА УКРАЇНА“

Дієві особи:

Отаман.	С.-р.
Начальник штабу.	С.-ф.
Джура.	С.-д.
Голларком.	Жидівський соціаліст.
Політком.	Меншевик.
Св. Петро.	Денікінець.
Куцій.	Червоноармієць.

Цомерші душі: учитель, поет, піп, хор ясних і темних душ.

КАРТИНА ПЕРША.

Кімната. В кутку стіл і два стільці. Праворуч і ліворуч двері.

Отаман, сидить за столом у шапці з довжелезним шилком, у широчених штанях, стукає ногаєм по столі. Джуро, джуро!

Джура, входить. Слухаю, пане отамане!

Отаман, озвіріло. Що? Кільки раз казав тобі — „пане курінний отамане“? Розумієш? Курінний, курінний!

Джура. Слухаю, пане курінний отамане!

Отаман. То-то! А то (*перекривляє*) „отамане“. Тепер усяка наволоч пошилася в отамани. Один козак, а три отамани. *До дзісури*. Ну, так живо все сюди неси. Всю канцелярію. Атрамент, каламарі, пакети, промокачки, витирачки, всі входяще, все, як є!

Джура. Слухаю, пане отам . . .

Отаман, визвірюється. Що?

Джура. Слухаю, пане курінний отамане!

Отаман. Кругом, руш!

Джура, виходить.

Отаман, розводить руками. Таї попробуй ти з отакою дичиною щось зробити? . . . Двох слів не зліпити докупи, а до волі теж преться. Виборних старшин бажає . . . Хахло . . . я тобі виберу . . своїх не відзнаєш. *Ходить по хаті*.

Джура, вносить пляшки з горілкою, склянки й закуски, ставить все на стіл по середині.

Отаман. І того нема тями зробити. Один каламар для мене, а другий для пана начальника штабу. *Ставить одну склянку з одного боку столу, а другу з другого*. Поклич пана начальника штабу!

Цжура. Слухаю, пане от . . . курінний отамане! *Виходить.*

Отаман. Ну, його к чорту! Пора підкріпитися! За справами аж горло пересохло. *Наливає у склянку горілки.* Хоч одного каламарчика ковтнуть . . . *Підносить склянку до рота.* Ну, будь здоров, Хведоре Гавриловичу Шмендрику, пане курінний отамане! Тобі на здоров'я, ворогам на згубу! *П'є.* Ловка вража гольготунка! *Смакує.* Ач, як пішла по животу! Мов брехня по селу! *Задоволено гладить живіт.* Добро! Е, матері його чорт, не дурний вигадав отаманом бути! Го-рілка є, гроші є, молодиці є! Чого забажається — все як уродиться. Добро! *Ходить по хаті.* Прийшов, Жидів одлушив, грошей набрав, Жидівок полякав — і гуляй! І все тільки за один підпис. Один паршивенький підпис отак: черк на папері — тай усе. Вивів „Шмендрик“ — і край. Уже все маєш. Що я був до того? Пропор? Шмендриків Ковалів Хведъко? А тепер — пан курінний отаман! *До себе.* Розумієш, Хведъку: пан курінний отаман! Правда, трохи на „куриний“ скидається, але нічого: за цей бій, може, вже й полковником призначать. Та ні, не хочу. Полковник — занадто по вулишному. Всім відома назва, а то: о—та—ман! Тут, брат, у самому словічується щось поважне. О—та—ман! *П'є.* Славна горілочка! *Павза.* Приходить якийнебудь бородатий сотник і „батьку, пане отамане“. Ха, ха, ха! Це я, Шмендриків Хведъко — батько! Ха, ха, ха! *Хитро.* А там над Дніпром, у затишку під горою хуторець наростає. Військова здобич . . . Запорожці теж брали. Мат-тері його лихо! А все за що? За один паршивенький підпис. Записався в партію самостійників і край. Враз зробили отаманом, і курінь дали, й аванса на нові формування.

Начальник штабу, входить, дзенькає острогами. До ваших послуг, пане курінний отамане!

Отаман. Ага! Ну, як там справа?

Начальник штабу. Погнали ген геть, і догнати не можна! Нарубали купами, як капусту. Тілом греблі загатили. Жиденят теж трохи пошарпали.

Отаман. А Жидівок? Хе-хе?

Начальник штабу. Було всього. По-запорозькому.

Отаман. Ну, то сідайте, трохи попрацюємо коло канцелярії. *Наливає горілки.* Покорніше просю, як кажуть наші селяне. Попробуйте нового атраменту. Мали чорний і червоний, а оце вже білий.

Начальник штабу. Дуже дякую, пане курінний отамане! *Бере склянку.*

Отаман. Славний атраментик!

Начальник штабу, п'є. Чудовий!

Отаман, показує на закуску. Прошу промокачку, чи витирачку!

Начальник штабу. Чудова! Старим режимом, як квіточками, пахне!

Отаман. Да, „було колись“ . . . *Наливає собі склянку й п'є.*

Начальник штабу. „Не вернеться“.

Отаман. „А я таки буду дожидати, таки буду сподіватись“. Трясця його матері, чому не сподіватись? Хиба я не козак? Штани широченні, ворочок довжелезний . . . А матня! Погляньте! *Деклямує:* „матнею вулицю мете, іде козак“. *Йде по кімнаті, оглядаючись і присідаючи, щоб матня торкалася долу.* Чому я не козак? *Деклямує:*

Еней, матню в кулак зібравши [*показує як*]
і не до соли примовлявши,
садив завзято гоцака. *Танцює.*

Начальник штабу. Слава! Слава!

Джура, входить. Курінний господар питає, що козакам на вечерю дати.

Отаман, стаючи. Геть під три чорти! Тільки діло перебив . . . *До джури.* Козаки шаблі мають? Кажи: мають?

Джура. Мають.

Отаман. Так так їм і скажи: коли козак шаблю має, то за вечерю не питає. Чуєш? Кроком — руш!

Джура. Слухаю, пане от . . .

Отаман, мовчики визвіряється.

Джура. . . . пане курінний отамане! *Виходить.*

Отаман, до начальника штабу. А, може, видать їм щонебудь?

Начальник штабу. А на дідька? Хиба нема чого реквізувати?

Отаман. А як контроля?

Начальник штабу. Дурниці! В партію самостійників уписались?

Отаман, непевно. Та бачте, вже рік минає . . .

Начальник штабу. Ну, так що?

Отаман. Ні разу на партійнім зібранні не був . . . тільки вписався, ще викинути.

Нач. штабу. Хто ж з партії викидає? Ха, ха, ха! Наївна ви людина!

Отаман. Та хто його знає? Вони ж щодня на засіданнях пріють, а я ні разу не був.

Нач. штабу. Це не важне!

Отаман. Як не важне? Вони ж там щось роблять, а я не знаю навіть що.

Нач. штабу. Пустяки, всякі програми виробляють.

Отаман. Ну, а як же я, що ні одної не знаю?

Нач. штабу. Дурниця! Наше діло військове; програми тільки для резолюцій, а для діла потрібні не програми, а погроми. Це раз. А друге, ви ж записалися не до якоїсь там соціалістичної партії, що все мусить робити з дозволу громадського, а до самостійників. А раз так, то маєте право все робити самостійно. І на всякі там контролі наплювати!

Отаман. А як вони мені ревізію призначать?

Нач. штабу. Так що ж такого ви зробили?

Отаман. Та воно, розуміється, нічого, але за походами хиба все встережеш? Там десь розписка згубилася, а там довелось дещо покинуту. От і скажуть, що собі забрав. Що ж ти, скажуть, вражий сину, наробив? Тобі, як доброму, й отаманство, й курінь, а ти . . .

Нач. штабу. А для кого ж ви отамануєте? Для себе?

Отаман, мнеться. Та ні . . . Чому ж для себе? Мені не треба.

Нач. штабу. Ото ж то й е. I отаманством, і курінем ви не для себе скористувались, а для підтримання партії, а партія ваша стойть за ідею самостійної України. А ідея святе діле. Хто за ідею життя покладе, той у рай безперечно зразу йде. Так яке ж вони мають право вас карати за якісь там дурниці, коли ви життя своє на службу ідеї віддали?

Отаман. Та хто його знає . . . *Сідає.*

Нач. штабу. Не хто його знає, а так воно й е. По всіх книгах, чи то московських, чи українських, большевицьких чи меншевицьких—скрізь пишеться, що ідея свята річ, а служба ідеї — свята справа. А свята справа від усіх гріхів вибавляє.

Отаман. Хибá?

Нач. штабу. А, їй-бо!

Отаман. Ну, так вип'єм, чи що! Якось лекше на душі від ваших слів!

Нач. штабу. А чому ні?

Отаман, наливав. За ідею?

Нач. штабу. За ідею!

Отаман. Просю оці входящі підбірайте. *Показую на ковбасу.* Промокачки теж непогані. *Показую на шинку.* *П'ють, закушують і співають:* „*Нам поможет святой Юрий Москву звоювати*“ i т. д.

Нач. штабу. Треба тільки виразніше показати, що ми за ідею самостійної України життя своє кладем. Большевиків побільше бити, Жидів громити . . . Тоді не буде їм до чого причепитися. Отам у нас у полоні десятків два ще більшевиків та з сотня Жидів. Звеліть їх вирубати в пень, і зразу славу ви здобудете навік.

Отаман, п'янючи. Та я . . . й так . . . не жалію . . . полонених не беру . . . Жидів не залишаю . . . Завтра . . . при сонечку . . . прикончимо всіх!

Враз чуються стріли.

Отаман, скоплюється. Що за чорт? *Прислухається.*

Нач. штабу, скоплюється. Чи не було тут засідки?

Джура, вбігає, засапавшиесь. Хлопці! Більшевики в засідці були!
Отаман. До зброй! *Обмажує пістолі, шаблю.*

Нач. штабу. Треба швидче скликати.

Джура. Наші вже в лаві . . . відступають.

Отаман. Так гайда швидче! *Вибігають усі.*

Сцена деякий час порожніє. За сценою чутно стрілянину, тупотіння, вагуки „Слава“, „Ура“. Поволі галас одсувається далі. Політком і Голпарком увіходять.

Голпарком, розглядаючися. Чудово! Навіть вечеря є!

Політком, байдужно. М-да! *Сідає на стілець і сидить замислено.*

Голпарком. Чого ж ти сумуєш? Контрреволюціонерів розбили, хату маємо, вечерю маємо. От глянь — навіть випивка є. Чого ж ти ще хочеш? Бойшся, що вернутися? Ні, ватагу загнали геть, отамана на воротях уклали, а начальника штабу закинули в льох. Завтра розквітнемся.

Політком. Я не через те . . .

Голпарком. А через що ж? Нема грошей — конфіскуй; нема хати — реквізуї; нема панни — арештуй.

Політком. Це все не те.

Голпарком. А що ж?

Політком. Мені все голову мороочить думка, як нам погодити свої слова з ділами.

Голпарком. Тобто?

Політком. Та от: гукаємо „геть війну“, а самі по коліна в крові бродимо; гукаємо „самоопреділення аж до відділення“, а Україну затиснули в кулак; змагаємся за владу рад, а скрізь „чека“ панує; нищимо старий лад, а жандарі вгору йдуть і т. п. Як це все звести докупи?

Голпарком. А для чого його зводить?

Політком. Бо люде тикають.

Голпарком. А яке вони мають право тикати?

Політком, розводить руками. Ну? . . . всіх не перестріляєш.

Голпарком. Так кажи їм, щоб робили так, як ми.

Політком. А в декретах, що пишеться?

Голпарком. В декретах? Кожен декрет має свій секрет: пишеться „геть війну“, а вимовляється „гей, на війну“; пишеться „самоопреділення“, а вимовляється „приділення“ і т. д.

Політком. Ну, да! Я розумію, що для втримання влади доводиться брехати і стріляти, але . . . як же його юрбі це розтлумачити?

Голпарком. Юрбі? Дуже просто. Ти чому воюеш, конфіскуеш, реквізуєш, арештуєш? Для своєї користі?

Політком. Ні, радянська влада так веліла.

Голпарком. А радянська влада про кого дбає?

Політком. Про визволення робітників і селян.

Голпарком. А робітники й селяни є при владі?

Політком. Нема!

Голпарком. Чому?

Політком. Бо вони до того ще нездатні, не доросли!

Голпарком. То ж бо то є! Так за що ж ми в дійсності боремся?

Політком. ? ?

Голпарком. Дурень! Лише за ідею робітничо-селянської влади. Розумієш, не за саму владу, а тільки за ідею тієї влади. Селяни її робітники до влади ще нездатні, тому мусить правити комуністична партія, а що її комуністична партія в-цілому до влади нездатна, то правлять лише провідники її. Розумієш? Фактично ми боремся не за владу робітників і селян, а лише за ідею такої влади. Диктатуру пролетаріату також здійснити не можна. Отже ми боремся тільки за ідею диктатури пролетаріату. Розумієш? Тільки за ідею. А ідея — свята річ. Хто бореться за ідею, тому все прощається. Розумієш?

Політком. Ум-гу! По-чи-на-ю.

Голпарком. Вчини найбільше паскудство, а скажи, що за ідею — все проститься. Така вже людська звичка. Хто за ідею життя кладе, того

до раю скрізь провадять. Отож і нам це треба пам'ятати. Щó б поганого не сталося, кажім, що за ідею. Мусяť ураз прощати. Не розуміє тупорилий селянин комунізму, обдури його селянською владою, й тобі проститься все, бо за ідею ти змагаєшся. Не хоче хахол, бісова печінка, слухатись Москви, шахрай його самоопреділенням. І тут тобі проститься, бо для доброї ідеї ти працюєш. Головна річ — ідея, а решта — дурниці! Всі засоби добрі, що ведуть до здійснення мети. Розумієш?

Політком. Гм, гм! Здається, добре ти говориш. Ясніше стає вже на душі.

Голпарком. То ж бо то й є! Треба головну річ розуміти, а нè дрібнички! Ріж, бий і катуй, а кажи, що за ідею, так ніхто тобі й не пікне. Сам Люципер нічого не вдіє! Він по душу, а ми: дозвольте, пане, вашою силою злочинств ми святеє діло учинили: вбивствами й брехнею ідею диктатури пролетаріату переводіли. А за святе діло дорога нам до раю, а не до вас. Хі, хі, хі!

Політком, веселіочи. Та дійсно . . . хитро кажеш ти! *Розводить руками.* Ну й сволоч! *Встає й ляпає голпаркома по плечі.* Молодчина! Лекше зовсім на душі. Раз, кажеш, за ідею боремось, то все простишися мусить! Чудово! Й-богу чудово! Слава хитрій большевицькій головці!

Голпарком. Не скрутиш, брат, не змелеш!

Політком. Тепер я вільний . . . А то все шкrebе, шкrebе: чому та до чого? А воно все дуже просто: раз за ідею — свята справа, не маєш права ніде шкrebти! Ура!

Голпарком. Розуміється!

Політком, хапає пляшку й наливає шлянки. Давай за це вип'єм! За провідників ідеї, що дає нам змогу робити, що хочемо. За Леніна й Троцького!

Голпарком, бере й п'є. Нехай живуть! *Сідає до столу й закушує.*

Політком, п'с. Нехай живуть! Розумно, брат, ти розтovмачив. Чорта з два тепер укусять!

Голпарком. Розуміється! Більше тільки ріж гайдамаків та всяких контрреволюціонерів. *Наливає чарки*. Живи і працюй, брат, дійсно для ідеї. Не задумуйся над тим, що є в житті. Головна річ — ідея. Для неї все. Винищти всіх, що не йдуть за нею. Оцих, що в полон узяли, всіх до раю!

Політком. О, я й так не жалую. У мене просто: до стінки — й край. Я тільки не знав, як виправдатись. А тепер ... о, тепер я їм задам ... *Бере склянку й чокаеться зо склянкою голпаркома*. Нехай живе III. інтернаціонал!

Голпарком, бере склянку. Нехай живе! *П'є й наливає знов*. А тепер за ідею пролетарської диктатури — ура!

Політком, бере склянку. Ура! ... За ідею ... диктатури! *П'є*.

Голпарком, оглядає стіл. Закуски мало. Треба піти десь ... роздобутъ ... почекай, я справлюсь. *Виходить*.

Політком, захміливши. Він правду каже ... xi, xi, xi! Ловко вигадав ... ріж, каже, бий ворогів — і все проститься. Правильно. Ідея — святе діло. *Дрімає*. Не хочу дурно я сидіти ... рушаю зараз навздогін за ворогами. Купами наб'ю ... *Крізь сон*. Товариші! В похід ... до бою ... Диви, диви ... Отож вони ... гайдамаки. Гайди в обход ... Вперед ... кулемети за лісок ... Ох, прошила куля груди ... не дурно я передчував ... Ох! *Сцена темніє до останнього*.

КАРТИНА ДРУГА.

На сцені поволі розвидняється. Праворуч за білим штахетом роскішний сад. Деяке дерево в цвіту, а інче вже в овочах. Пташки щебечуть. У сад біла брама; коло брами осін. Ліворуч темний мур, обдертий і обляпаний смолою. Під муром широка печура, в якій палахкотить вогонь. Кущий із граблями час-од-часу визирає з печури.

Св. Петро, в сорочці й білих селянських штанях, закочених до колін, босий, підмітав коло брами. Ач, нагидили . . . як свині! Ну й лад завівся! Раніш кожне знато, куди йому дорога. Даремне в рай не пхалось. Кому в рай судилося, той побожно ступав сюди. За страхом божим. А тепер . . . Тъху! Як Жиди на ярмарок. Продасть що, чи ні, а суне, гелготить і навколо себе скрізь смітить. Зчинили на землі колотнечу. Б'ють одне одного без міри, й усі до раю пруться. І ті, що б'ють, і ті, що їх побили. За ідею, бач, голови поклали, так дай їм місце в раю. Авжеж! Якраз для вас усе тут садовив я . . . Щоб ураз загидили і знесли... Попробуй лише впустити . . . Так ураз усе обнесуть . . . проголодувались . . . і тут вовтузитись не перестануть . . . Квітки й дерево сплюндрують геть . . . Бач, яке скрізь нагидили... Треба водички принести. Покропити росою, щоб не збивали порохів. *Iде в сад.*

Хор ясних душ, по хмарах, як по східцях, надходить до білої брами.

Час година наступає,
Страшний суд ся приближає,
Готуїмося всі!

Брама розчиняється, душі зникають у саду.

Хор темних душ: Смерте ж моя коханая,
Ти від Бога присланая,
Зажди ж мені хоч годину,
Най зберу я всю родину.

Кущий, вискакує з печури й радісно підганяє темні душі. А ну, годі скиглити! Годі проситись. Досить я вже начекався. Геть до пекла!
Заганяє всіх у печуру.

Ясна душа, по хмарах ступає до білої брами і стукає в браму.

Голос св. Петра. А хто там?

Ясна душа. Це я . . . душа звичайного сільського вчителя.

Голос св. Петра. Чого ж ти стукаєш сюди?

Ясна душа. Казали на землі, що хто у стражданнях вік свій скоротав, тому до раю йде дорога. На землі я вчив дітей добра й голодував, з попами воював . . .

Брама розчиняється, і душа зникає в саду.

Темна попівська душа, вискачує з боку й, озираючись на печуру, підбігає до білої брами. Закочує рукава і стукає, оглядаючись на печуру. Як учителя приняли, то мене тим більше.

Куцій, визирнувши із угледівши темну душу. А ти куди, брехлива? І тут мене ще хочеш обдурити? Б'є по потилиці. Досить на землі кадилом очі туманила. Геть на своє місце!

Темна попівська душа, плаче. Ой, Боженьку мій, Боже! На що ж так гірко помилився я. Зникають у печурі.

Ясна душа співця, виступає по хмарах і співає:

Як зграя радісна пташок,
Легкі і сніжно-білі,
Пісні мої під небом десь
Літали і дзвеніли.
І з неба кликали вони
До братства, до любови . . .
Та час, проносячись, бризнув
На їхні крила крові . . . *) *Декламує:*

Паліть універсали, топчіть декрети,
Знов порють животи прокляти багнети!

---

*) вірш О. Олеся

Проклиайте закони й канцелярський сказ —
Воля! — єдиний хай буде наказ!
Воля! Воля! — серце в грудях . . .
Знов, як рабів, розпинають на людях.
Знову' кайдани, тюрма й шомполи,
І слово невільне: мов зпід поли.
Хто має право примусить людину?
Хто може ніч обернути за днину?
І хто такий мудрий, щоб зразу нас всіх
Повісив за правду — єдиний наш гріх?
Паліть універсали, топчіть декрети.
Знов порють животи прокляті баґнети!
Проклиайте закони й канцелярський сказ —
Воля! — єдиний хай буде наказ!*)

Підходить до брами і стукає.

Голос св. Петра. Кого там Бог приніс?

Душа співця. Мене, душу співця.

Голос св. Петра. Яке ж ти маєш право стукати сюди?

Душа співця. Я своєю піснею на землі людські страждання гамувала,
горе розважала, спокій і щастя подавала, народи ріжні в гурт єднала
її лютих ворогів братала.

Голос св. Петра. Ну, то йди тай нас потіш своїм тут талантом.

Душа співця, зникає за брамою.

Отаман, несе свою відрубану голову за оселедець, зневажливо теліпаючи
нею. Як тихо тут . . . Хоч би де стріл . . . Мов у вусі. *Надходить
до білої брами.*

Куцій, вискачує. А ви куди? Вам шлях до мене! Xi, xi, xi! Ви ж
самостійник . . . xi, xi, xi! В партії записані були. Xi, xi, xi! Жидів
безвинних понад міру били. Хо, xo, xo!

*) вірш П. Тичини.

Отаман, настановляє голову на плечі. Геть ік нечистій матері! За ідею я поліг, і тим усі свої гріхи на-нівець ізвів, спокутував усі!

Куцій. Що за шахрайство!? Це Вам не У.Н.Р., де може всяк безкарно робити, що захоче. Вам шлях до мене!

Отаман. Геть, кажу, не в'язни! Замахується.

Куцій, одскакув до печури. Ну, тай де ж та правда у світі? Мене та й то вже одурили! Та ще й які поважні люди! Тьху! Пане отамане!

Отаман, не зважаючи на Куцого, підходить до брами, обсмикується, бере голову за оселедець, скидає з плечей і погірдливо гуркає нею у браму.

Голос св. Петра. А хто там?

Отаман, наклавши голову і ставши струнко. Курінний отаман 1-го полку 4. запорізької дивізії — Хведір Шмендрик.

Голос св. Петра. А в якій справі?

Отаман. Та вам уже, пане райський ключарю, мабуть, архангели про все доповіли. Звязок у них не то, що в нашому штабі.

Голос св. Петра. Ні, нічого не казали. Кажи, чого бажаєш!

Отаман. Звичайно, чого! Трохи раю скуштувати. Баби за ним аж слинять. Так чому б і козакові тут не побувати?

Голос св. Петра. За що ж ти хочеш раю?

Отаман. Як за що? Скидає голову й телієас нею за оселедець. А оце що! Кавун? То ж большаки мені її зрубали. За самостійну Україну. Як бачиш, за ідею я поліг. Ну, а раз за ідею, то куди ж мені йти?

Голос св. Петра. Ага, ну так посидь там трохи коло брами.

Отаман. Що таке?

Голос св. Петра. Посидь, кажу, там трохи коло брами.

Отаман, невдоволено відходить. От тобі й маєш! Як якусь там співачку, то враз пустив, хоча старий, а поважну людину — посидь, каже. Немає, бачу, й тут ладу. Бабам, як у штабі, перевага. Це ж зневага військового стану! Кладе голову на землю й сідає на неї, як на пеньок.

С.-Ф., в окулярах, із портфелем під пахвою, влесливий, м'яко-свічливо ступає, надходить до отамана. Добрий день, пане отамане!

Отаман. Слава Україні!

С.-Ф. А чого ж це ви тут? Хиба ще рано? Дивиться на золотий годинник. Пора вже! Минула десята.

Отаман, невдоволено. Та . . . писарі, бачте, скрізь однакові: як у куріні, так і в раю. Ім аби-тільки з горняшками та куховарками гулять, а за справу й вухом не ведуть. Відколи голову мені відрубано, мабуть, геть уже засмерділась, а телеграми й досі тут про це нема. Атестату на довольстві навіть не прислали. Як же мене в рай зачи-сять? Сидю още тай жду!

С.-Ф., співчутливо хитав головою. От народ! Такий ледачий скрізь. У мене в міністерстві так тільки те й робили, що на платню відомості складали: як не місячну, то добову, як не евакуаційну, то надгородову, як не вперед, то назад, і так без краю. *Озирається.* Гм . . . Так що ж його робити?

Отаман. А ви постукайте! Про вас тут, може, вже і знають. Міністрам узагалі більш поваги, ніж військовим.

С.-Ф., побожно підступає під браму, одкашується, хреститься й стукає. Во ім'я української найправославнішої у світі автокефальної церкви!

Голос св. Петра. Кого там Бог послав?

С.-Ф. Це я . . . такий собі, знаєте, есеф! Ес—еф! Така, бачите, святий отчен'юку, на Україні партія існує. Власне, не партія, а так собі безпартійна інтелігенція, зовсім таки безпартійна. Молитовники складає. Соціалістами-федералістами прозивається. Соціалістами через те, що землю хочемо у власність за викуп, а федералістами — від слова федер = перо. Всі ми, бачте, писаки. Добрі писаки. Федер маємо в руках і пишемо все про самостійність України. Так через те ото й федералістами звемося.

Голос св. Петра. Ну, а яким же правом ви сюди прийшли?

С.-Ф. Бачите, ми їхали за Збруч: підписувати згоду з братами Сла-
в'янами — з Поляками. Наша партія невелика, так усі в однім авті ми
сиділи, й ралтом . . . У Кам'янці наше авто з мосту в воду полетіло.
Ну, а ми народ тендітний. Раз-два води съорнули, тай Богу душу
віддали. Як бачите, за ідею полягли. За ідею братнього єдинання з
Поляками. Так ото сюди ми й прибули.

Голос св. Петра. Там уже один сидить! Посидьте й ви з ним укупі.

С.-Ф., сумно, докірливо хитаб головою й надходить до отамана. Прав-
дива ваша мова. Немає й тут ладу. Щось би мав зробити, так тільки
дурно час прогаяв.

Отаман. Та то вже так. Знаємо, як дожидатись у штабах та міні-
стерствах.

С.-Ф., розкриває портфель і витягає папери. Може, хоч тут законо-
проект про самоврядування закінчу. Колись познадобиться, бо Бог
таки наш любить на самодержавство загинати. *Розкладає й виправляє.*

С.-р., у селянсько-міщанському обранні. За плечима у клунку соція-
лізовані землі, за поясом бомби, пістолі, в руках програма соціальнії
революції. Йде й співає, вимахуючи плякатом: „Нехай живе соціальна
революція“:

За землю і волю вперед ми ідем!

За землю і волю ми душі кладем!

Наш любий народе, в святій боротьбі } 2 рази
Ми землю і волю здобудем тобі!

От краю до краю лунає наш клич:

Хай згине неволя, все здирство і бич!

Робочий народе, в святій боротьбі } 2 рази
Ми землю і волю здобудем тобі!

С.-Ф., перелякано до отамана. Це ж с.-р.?

Отаман. А вже ж він!

С.-Ф. Невже й сюди вони пролізуть?

Отаман, дивиться на с.-ра. Як бачте! Навіть соціалізовану землю клунком пре сюди. Хоч проти власності, а там її не кинув!

С.-Ф., скроплюється й метушиться коло брами. Ні, я цього не розумію! Де ж тоді порядним людям дітись? Доведеться десь у закордонний рай тікати, коли тут такий лад. Я не можу вкупі з с.-ром сидіти.

С.-Р., глузливо. А' що? Протекція тут не помагає? То-то! Рай — країна соціалістична. Тут для буржуазії місця — зась! Посидьте коло брами. Христос не дурно був соціалістом! Буржуазної республіки впоряджати не стане!

Отаман, мовчики свистить.

С.-Р., зухвало стукає у двері. Ей, товаришу, пора вставати!

Голос св. Петра. А де це там мені товариш узявся?

С.-Ф., глузливо. Хі, хі, хі!

Отаман. Овва!

С.-Р. Як то де? З України.

Голос св. Петра. Чим же ти мені товариш?

Отаман і с.-Ф., напруженено прислухаються до розмови й рухами виavliaютъ свої почуття.

С.-Р. Бо такий я селянин, як і ти. Свій брат, сільський пролетар, наймит. Ти рибалка, а я чередник.

Голос св. Петра. Так чого ж ти хочеш?

С.-Р. Не вдовольнившись соціалістичним разм на землі, який запровадили більшевики, прийшов покуштувати вашого.

Голос св. Петра. Чим же ти його заслужив?

С.-Р. Все життя за землю й волю бився я ... Бився з царем, з Керенским, з гетьманом, Німцями, Денікіном, більшевиками й усякою наволоччю. Хотів для нашого народу землі й волі я здобути, щоб незалежну самостійну українську радянську соціалістичну республіку

збудувати. Прийшли московські большаки й за те мене, як контрреволюціонера, розстріляли. Я згинув за ідею, а тому сюди й прийшов.

Отаман. Так дурнєві й треба!

С.-ф. Хі, хі!

Голос св. Петра. Так посидь там трохи коло брами.

С.-р. А то чого? Мені немає чого тут часу дурно гаяти. Я мушу як-найшвидче інформації Христові подати, що його ідеї соціалізму московські большаки на-нівець повертають.

Голос св. Петра. Ще встигнеш!

С.-р., невдоволено. Та ти сам про це не розпоряджайся, а перекажи, кому слід!

Голос св. Петра, зневажливо. Добре, добре!

С.-р., ніякovo відходить од брами.

С.-ф. Хі, хі, хі!

Отаман. А що? Піймав облизня? Не дуже, брат, спіши!

С.-р. Який ти в чорта мені брат?

Отаман. Ну, товаришу . . .

С.-р. І не товариш . . . Усякий погромщик у товариші прет'ється! Теж!

Отаман, сердито. Не погромщик, а за самостійну Україну борець!

С.-р. З жидівськими дітьми?

Отаман. Аби не з вітряками.

С.-ф., заспокоює отамана. Та облиште його. То ж гицель! Хиба в нього є повага до святого місця?

Отаман, заспокоюється. Та це правда.

С.-р., одходить набік. Не варто слова тратити! Лише себе сплямую патяканням із буржуазними прихвоснями . . . Піду краще назад. На землю. Може, ще яке засідання відбуду. *Вертається назад.*

С.-д., в окулярах, із „Капіталом“ у руках. *Піднявши очі й палець угору, натхненно показує, мов промову.* Колективізм зовсім не те, що індивідуалізм, індивідуалізм—це розпорощений колективізм, а колективізм

це зібраний індивідуалізм. Це одне. А друге. Муніципалізація, націоналізація й соціалізація це три ріжких форми колективізації. Муніципалізація то зовсім не те, що націоналізація, а націоналізація знову таки не те, що соціалізація. Соціалізація, націоналізація й муніципалізація це все реалізація боротьби з капіталізацією. Націоналізація й синдикалізм, кооператизація й гільдіїзм це все підходи під соціалізм. Соціалізація також велика — рація.

Куцій, побачивши с.-дека, відмахується від нього руками й одплюється. Тьху! Ця маруда все пекло заснітить своєю піснотою.

С.-д., побачивши с.-фа й отамана. Соціалістичний привіт!

С.-ф., здивовано переглядається з отаманом. Наче й порядна людина, а „соціалістичний привіт!“ До с.-д. Доброго здоров'ячка, пане добродію!

С.-д. Що поробляєте?

Отаман, невдоволено киває на браму. Та от . . . чекаємо . . .

С.-д. А що?

С.-ф. Заперто. Кажуть підождати!

С.-д. І мені?

Отаман. Попробуйте!

С.-д. Треба пересвідчитися, бо все залежить од об'єктивних обставин.
Стукає у браму.

Голос св. Петра. Хто там?

С.-д. Це я . . . пролетаріят . . . чи то пак с.-д.

Голос св. Петра. Чого ж ти хочеш?

С.-д. До раю, бач . . .

Голос св. Петра. Яким правом?

С.-д. Так . . . матеріальні обставини, бач, привели. Ми, виходить, робітнича партія, за Марксом. За те, щоб владу робітникам, але після революції, а революція, на основі Маркса, повинна статися — після концентрації капіталу. На Україні ж концентрації не було, капіталізація не дозріла, а революція скопилась, як несамовита. Виходить, це

зовсім не революція, а так, якийсь вихор. Щоб швидче підогнати правдиву революцію, треба було помогти закінченню капіталізації, її ми допомагали. Вибрали свого головного отамана і вкупі з ним допомагали капіталістам України концентруватись. Несвідомий народ не зрозумів необхідності цього історичного процесу і, внаслідок реального відношення сил, яке склалось не на нашу користь, ми мусіли покинути Київ та перебратись у вагони, в яких і їздили аж доти, доки не послибли на геморой та інчі революційні хороби, від яких і душу Богу віддали. Отже з цього ясно, що ми життя своє поклали в революційній боротьбі за ідею концентрації капіталу; а раз за ідею, то гадаємо, що місце наше там, де й ти.

Голос св. Петра. Посидь там трохи коло брами.

С.-д. Коли це необхідні умови колективного вступу до раю, то доводиться коритися назверхнім об'єктивним обставинам, без зайвих протестів. *Одходить од брами, сідає поруч з с.-фом, розкриває „Капітал“ і читає.*

Отаман. От, нудота! Треба хоч люльку закурити! *Витягає кисет із тютюном, шукає люльки й не находить.* Ех, мат-тері його хрін! Люльку на тому світі згубив. Не везе нам, козакам, із люльками. Бульба за люльку життям наклав, а мені хоч рай кидай та за люлькою біжи. *До сусідів.* Чи нема в кого з вас люльки?

С.-ф. О, щодо мене, то ні! Де ви бачили . . . Це так шкодить здоровлю . . . А ми парод шляхетний . . . і дуже тендітний . . .

С.-д. Наскільки куріння люльки не передбачене ні ерфуртською програмою, ні комуністичним маніфестом, ба навіть не згадується ніде в „Капіталі“, то ясно, що вживання її для партії фабричного пролетаріату необов'язкове.

Чути гармидер за сценою з боку землі. Меншевик, жицідівський соціяліст та політком, сперечуючись, підходять.

Меншевик, жидівський тип, розпалено доводить політкомові. Я вам, товаришу, казав і кажу: робити революцію там, де немає організованого пролетаріату, безглуздя. Це не революція, а скандал.

Політком, свистить. Дурак дураком, на віки віков!

Жидівський соціяліст. При чому тут дурак, коли можна констатувати, що всі в однакових об'єктивних умовах, і вище за себе не підскочиш... Ну, що значить революція? Хиба „бий Жидів“ революція? Це добре робили й царські жандарми. Значно краще, ніж червоноармійці.

Політком. І ти, товаришу, дурак. Раз диктатура пролетаріату, то треба бити, бо коли не бити, то де ж та диктатура? Це раз. А друге — мусить бути соціальна революція, потому пролетаріят, значить, не має нічого, а істи треба. Коли, значить, ми на фронті кров проливали, а буржуазія в запіллі з нас останні соки висмоктувала...

Меншевик. По-перше, з такого ледаря, як ти, ні чорта не виссеш, а по-друге, для ссання потрібна організація капіталу...

Жид. соціяліст, перебиває. А де нема організації, там нема революції...

Політком. А ми організацію мали й революцію зробили.

Меншевик. То не організація, а банда розбішак!

Політком, розлютовано. Мовчи, бо в морду дам!

Жид. соціяліст. Хиба це соціалістичний аргумент!

Політком. При чому тут соціалізм? Соціалізм — соглашательство, а ми комунізм, революція, і всякому даем у морду, бо трудова диктатура пролетаріату.

Отаман. А ну, гді вже ви, Жидова! І тут без вас не обійтесь?

Жидів. соціяліст. Овва, що за пурис?

Політком, хапається за зброю, а її немає А ти тут, гайдамацька мордо?

Отаман, хапається до шаблюки, а її немає.

С.-Ф., розпусливо до нібого. Бійтесь Бога! В такому місці? При божих дверях? **Заспокоює.**

Отаман. Чого ж вона, Жидова, сюди приперла до нашого українського раю?

Політком. Перш за все, я не Жид, а по-друге, рай — належить тому, хто його завоює.

Меншевик. Що за шовінізм! Я хоч і Жид, але ж я так само на Україні живу, як і пан отаман, то чому не маю сюди права?

Отаман. А громадянство України визнаєш?

Жидів. соціяліст, гордо. Ну, то що? От я Жид, і визнав громадянство України.

Отаман, розгублено. Хиба? . . . Як же так? . . .

С.-д. Треба констатувати факт.

Політком, до меншевика й жид. соц. Плюньте на нього! Ходім, товариші, куди належить.

Отаман, люто: Що? Плювати? *Кидається битъ.*

С.-ф., затримувє. Та заспокойтесь! Бога ради! Нехай він скрутиться!

Політком, плює в бік отамана й іде до брами.

Куцій, перебігаєй тілу дорогоу. Вам не туди! Ваш шлях сюди, до мене.

Політком, сердито. Що?

Куцій, виймає й має комуністичною програмою. Сюди, до мене! Програма ваша ось . . .

Політком. Ну так що?

Куцій. Не здійснили, обдурили . . . Людей невинних вибили без міри.

Політком. А для чого? Для власної втіхи, чи для добра близніх? Для добра близніх, на користь пролетаріату. А добро для близніх — святе: діло, й тим себе від пекла відкупив я.

Куцій. Що за шахрайство?

Політком. Жадного шахрайства! Ти думаєш по-буржуазному, а я по-пролетарському — от і все! Раз я злочинство не на свою користь вчинив, а на поширення ідеї комунізму, то жадних прав до мене ти не маєш і геть із дороги, бо перехрещу!

Куцій. А програма? А слово?

Політком. Слово, дане буржуєві, ні до чого пролетара не в'яже. Геть, бо перехрещу!

Куцій. Хрестити? Ти ж віру занедбав, відрікся від неї.

Політком. Я занедбав, але ти — ні; ти хреста боїшся, віриш йому, то чому мені не використати твоїх забобонів проти тебе? Всі засоби виправдані, коли мають метою добробут пролетаріату. *Піднімас руку, хреститъ.*

Куцій, *тікає в печуру.*

Політком, *рішуче йде до брами й голосно гуркотить.* А ну, гей! Буржуазія, повертайсь! Бач, і досі висипляється.

Меншевик і жид. соціаліст, *поспішають за ним.*

Голос св. Петра. А хто там?

Меншевик, *смикав за пому політкома, щоб той мовчав.* Це ми, товаришу, це ми!

Разом { **Політком.** Не дуже там розпитуй! Раз прийшли, то треба!
Жид. соціаліст. Свої, свої.

Голос св. Петра. Чого ж ви хочете?

Разом { **Політком, обурено.** Що за питання?
Меншевик. Ну . . . трохи одпочити.
Жид. соціаліст. Ясно чого! Хто ж не хоче в рай?

Голос св. Петра. Яким же ви правом сюди йдете?

Разом { **Політком, іздивовано.** Правом? Право є буржуазні забобони, про які давно вже на землі забуто . . .
Меншевик. Я все своє життя боровся за соціалізм. Організував пролетаріят, ширив пропаганду . . .
Жид. соціаліст. Здається, що тут нема чого питати. Я Жид. А цього досить, щоб у рай попасті. Усі ж мене товчуть, як Гамана.

Голос св. Петра. Та не гомоніть усі разом, бо нічого не розберу. Кажіть по черзі.

Разом { **Політком.** Я робив революцію, різав буржуїв, давив контрреволюціонерів, збірав злишки . . .
Меншевик. Я все своє життя боровся за соціалізм.
Жид. соціяліст. Я Жид, а раз Жид, то, значить, усі його били на землі.

Голос св. Петра. Кажу, не враз усі говоріть!

Політком, до сусідів. Не перебивайте. Сволоч! *До брами.* Я робив соціальну революцію. Різав буржуїв і всяку контрреволюцію, а гайдамака мене вбив. Значить, я загинув за ідею, а тому прийшов до раю.

Голос св. Петра. Посидь там трохи серед інчих!

Політком. Що? Чому ж це так? Що за буржуазні порядки? *Роздратовано відступає.*

Жид. соціяліст. Я, товаришу, Жид і соціяліст.

Голос св. Петра. А яким правом мене товаришем кличеш?

Жид. соціяліст. Ну, хиба ж я не знаю, хто ви? Ви ж з наших, та ще й з рибалок.

Голос св. Петра. Від того часу, як укупі з Антонієм Печерським я рапід цей тут засадив, перейшов я зовсім на вкраїнство, і про звязок свій із Палестиною забув.

Жид. соціяліст. Ну, а я хиба не забув? Я теж українське громадянство вже визнав. Та не в тому річ, а в тому, що й це не помогло. Я Жид і соціяліст. Скільки пригадую себе, то все мене хтось бив. Царські жандарі за соціалізм, істинноруський народ — за жидівство, українські соціялісти — за руську культуру. За революції мене теж не перестали бити. Українські отамани та денікінці били за те, що я Жид-революціонер, а большевики за те, що я Жид і приняв українське громадянство та став контрреволюціонером. Все життя мене всі геть товкли. І хто мене вбив, того, їй-бо, не знаю, але факт, що я таки, да, вбитий і вбитий за те, що я не перестав бути ні Жидом, ні соціалістом. Убитий за ідею. Ну, а раз за ідею, то куди ж мені йти?

Голос св. Петра. Посидь там трохи серед інчих!
Жід. соціаліст, хитав головою. Ну, я вже бачу, що й тут мені таки, да, не вірять. *Одходить.*

Меншевик, стукає.

Голос св. Петра. А ще хто там?

Меншевик. Я соц.-демократ, меншевик. Підготовляв робітників на боротьбу проти капіталізму, а коли вони, навчені мною, повстали, то я, відповідно до приписів Маркса, не допускав їх до повалення капіталістів, бо справа ще не дозріла. Більшевики з цим не погодилися, закинули мене в в'язницю, де я й помер за ідею невчасності революції, а тому і прийшов сюди.

Голос св. Петра. Посидь і ти там серед інчих!

Політком, *підскакує до брами і звертається до всіх.* Товариши! Доки ми будемо це терпіти? Вони там позапіралися та тріщать райські яблука, а ми мусимо з голоду зубами клацати? Геть буржуазію! Нехай живе пролетарський рай! Ще одне зусилля, і рай буде наш! Натиснімо плечем! Товариши, за мною! *Натискає на браму.*

С.-Ф., перелякано. О, Господи! Як у нього язик повертається! Таке місце!

Отаман. Дурний би я був, допомагати юному лізти в рай. Доволі на землі з ним бився!

С.-д. Реальне відношення сил не на нашому боці, а тому силкування були б даремні.

Меншевик. Раз усе неорганізоване, то з чим же лізти?

Жід. соціаліст. Досить того, що на землі всі мене били.

Політком, *ухоркавши,* *до всіх.* Ех, дурні! Для них стараєшся, а вони... *Ображено відходить.*

Отаман, задоволено. Це тобі не на землі!

С.-Ф., побожно хреститься. Слава Богу! Господь переміг!

Розсідаються всі перед брамою в ряд: отаман, с.-ф., с.-д, меншевик, ліспідівс. соціаліст, політком. *Кожен ухнюється у своє.*

Денікінець, із двуглавим орлом на грудях. Усі здивовано поглядають на нього. Підходить і стукає у браму.

Голос св. Петра. Хто там?

Денікінець. Я істінно-руський офіцер.

Голос св. Петра. Чого ж тобі треба?

Денікінець. Я все життя бився за ідею єдиної неділімої Росії. Тепер мене на Полтавщині повстанці поранили, а большевики добили, й я прийшов сюди, бо згинув за ідею.

Голос св. Петра. Посидь там коло них.

Денікінець, став коло брами.

Деякий час тихо.

Політком, до жандармської соціалістики. Ну, й нудота! Давайте, хоч покуримо!

Жандармський соціаліст. Я не курій. Але, що нудота, то правда. Ніхто мене навіть не торкне. Коли і в раю так буде, то я не знаю, який смак у такім житті.

Отаман, зиркає в бік большевика, витягає кісет із тютюном, розшиморгнув, шукає люльку, але згадує, що її нема, плює з досади й ховає тютюн.

С.-Ф. Сидіти й чекати коло раю, це вже в насолоді, бо коли б хотіли прогнати, то не звеліли б чекати.

Отаман. Щоб дуже солодко було, то я б цього не сказав. От курить, аж душа болить, а люльки чорт ма.

Політком, до жандармського соціаліста. Хоч би той чорт не нагадував про люльку, а то аж слина тече. А, може, де є? Шукає по кишенях. Витягає папір для куріння, розкладає. Ні чорта, з самим папером не покуриш!

Отаман, побачивши папір, зрадівши, простягає руку до політкома. О, папір! Схаменувшись, сердито плює й одвертається набік.

Політком, невдоволено зиркає на отамана й ховає папір.

Отаман, ураз повертається до с.-фа. Позичте, Бога ради, паперу.

С.-Ф. Нема, голубчику, ій-бо, нема!

Отаман. А ото ж у вас повен портфель!

С.-Ф., перелякано. Де ви бачили? То ж усе законопроекти! Як можна таке говорити! Ви ж людина з державним розумом, а отаке говорите!

Отаман, сердито відвертається. Почав розмазувати! Через якийсь час звертається до с.-дека. Чи нема в вас, добродію, папірцю?

С.-д. На жаль, не маю.

Отаман, ніякого. А може . . . там де з книжки?

С.-д., здивовано. Що? З „Капіталу“ Маркса? *Згірдливо відвертається.* Вандал!

Отаман, одвертається. Отакі патріоти! Нехай чоловік пропаде, а листка паперу не дадуть. Хитає головою. Ще ѹ Українці. Оде тобі „свій до свого“.

Політком, нишпорить по кишенях. Чортяка б його забрала! Ні кришки тютюну!

Жид. соціаліст. А ви допросіть у отамана!

Отаман, живо обертається.

Політком, здивовано. Що? В гайдамаки? Не діжде!

Отаман, гнівно плює й одвертається.

Деякий час тиша.

Отаман, витягає тютюн, насипає на жимленю й пересипається, зиркаючи в бік політкома. Говорить, немов би сам до себе. Ех, тютюнець! Корінчики, очищені! Як пшеничка! Аж вилискує на сонці! А пахне! Куди там райським яблукам! Чудова пшеничка! От би тільки мішечків для упаковання.

Політком, спльовув. Далі витягає папір, розгладжує на коліні. Папірець, папірець, тонкий, як морозівський ситчик, а білий, як ярославське полотенце.

Жид. соціаліст, зиркаючи на обох. Ну, то за чим же справа. В одного папір, а у другого тютюн.

Отаман, пересипаючи. Чудова пшеничка! Як би тільки хороший купець трацився.

Політком. Роскішний ситчик. Легесенський, як павутинна. Нема лише купця.

Жид. соціяліст. Ну, що значить? Хоч і поганий з мене Жид, бо який уже з соціаліста Жид?

С.-ф. Та воно і з Жида соціяліст не дуже то . . .

Жид. соціяліст. А все-таки не ес-еф. Чую, пахне гендлем. *До отамана.* Пане отамане, почім пшеничку продали б?

Отаман. Лише товарообмін . . . на мануфактуру.

Жид. соціяліст, штовхав під бік політкома. Ну? Чому ж мовчите?

Політком. Та як же я з гайдамакою . . . Це ж соглашательство . . .

Жид. соціяліст, до політкома. Ну, давайте сюди. *Вихоплює папір, іде до отамана.* Чи не були б ми купцями!

Отаман, розпливається. Чому ні? З розумним чоловіком радий говорити.

Жид. соціяліст. Ну, то давайте на пробу!

Отаман. Милости просю. *Подав тютюн.* А ну, дайте ж і я вашої мануфактури спробую. *Бере папір.*

Жид. соціяліст. Прошу, прошу. *Подав папір, а собі бере тютюну, несе до політкома й передав йому. Отаман і політком задоволені крутить цигарку, музикаючи щось під ніс.*

Жид. соціяліст. Давайте закурю вже й я. Хоч і не курій, але за компанію, кажуть, і Жид повісився. *Крутить цигарку й витягає сірники.* А сірничок мій. Бачите, й я на щось придатний. *Закурює й подав вогню політкомові, а потім отаманові. До обох.* Ну, що як?

Отаман. Мануфактура непогана.

Політком. Чудова пшеничка!

Жид. соціяліст. Я бачу, що я на щось таки згодився. Тютюн, справді, чудовий. *До отамана.* Де ви його взяли?

Отаман, задоволено встає й підходить до жидівс. соціяліста та політкома, говорить до жид. соц. Хе, хе! Кажете, чудовий? На власнім городі викохав!... Але папір теж гарний, навіть і не чути папером. Якої це фабрики?

Політком, не дивлячись на отамана, але добродушно. Московської, доброї фабрики!

Отаман, сідас на-присядки проти жид. соціяліста та політкома. До жид. соціяліста. А ви з якої губернії, пане добродю?

Разом { *Жид. соціяліст. Я? Недалеко від вас..*
Політком, думавши, що його спітав. Я з самої центр ...

Перезирається.

Жид. соціяліст, до отамана. Ви мене питаете?

Отаман. Та ... й вас.

Жид. соціяліст. Я з Київської. З самої столиці нашої, з Бердичева.

Отаман, до політкома. А ви то ... товаришу?

Політком. Я ... з Московської ... А ви па ... пане отамане?

Отаман. З Київської ...

Деякий час сидять мовчки. Курять. Почіркують.

Отоман, починає насвистувати „Зібралися всі бурлаки до одної хати“.

С.-Ф., трохи згодом підтягає свистові. За ним пристав с.-д, далі жид. соціяліст починає співати слова: „Зібралися всі бурлаки“.

Отаман, с.-Ф., с.-Д., підсуваються до гурту й підхоплюють: „до одної хати. Тут нам любо, тут нам мило з журби заспівати“.

Політком, встаючи й випростуючи руки, пристав до співу: „Тут нам любо, тут нам мило з журби заспівати“.

Отаман. „Грай же котрий у сопілку, сумно так сидіти“ ...

Денікінець, надходить до гурту і пристав до співу: „Тай поїдем в Московщину, гей, чиї ж ми діти?“

Отаман, жартом перебивав інчі голоси: „Тай поїдемо до раю, гей, чиї ми діти?“

Жид. соціяліст. „Ой, ти війно, вражка дочко, що ти наробила?“

Всі. „Край веселий, степ широкий тай занапастила.“

Отаман. Славна пісня.

Жид. соціяліст. Чудова!

Політком. Да-а! Не так нудно чекать!

Денікінець. А то ще у вас, хахлов ...

Отаман, різъко: Українців.

Жид. соц. Розуміється, Українців. Доки ви будете жити старою жуйкою?
Політком. Повне право на самовизначення.

Денікінець. Та я . . . вибачте. Я не хотів когось обрэзити . . . І просто так . . . за старою звичкою. Розуміється, Українців. Мене ж за це повстанці й підстрелили . . . Так ото кажу, у вас, Українців, іще хороша пісня є. *Заводить:* „Де згода в семействі“.

Всі, підхоплюють: „Де мир і тишина,
Щасливії там люде,
Блаженна сторона.

Брама поволі розчиняється.

Св. Петро, виходить з раю, став на брамі, дивиться на співаків, посміхається, а коли їх спів стихає, каже: Ех, ви, діти, діти! Чому ж ви там на землі не співали отак в одно!

Всі, схоплюються й ніяково топлять очі в землю.

Св. Петро. За що різались навмір? За ідею? А хто ж ту ідею здійснив? Кому з того користь, що люде за ідею вигинули, а сама ідея не здійснена? Добру ідею прийме найлютіший її ворог, коли переконається в її правдивості й користі, а до злой не змусите людей жадними насильствами . . Не сваркою, не мечем, а ділом треба переводити ідею в життя. Ви вмерли всі за ідею. Але в цім жадної нема заслуги. Це й дурень зробить. Вмер, бо не вмів зробити нічого пущнього для здійснення ідей. За це в рай шляху немає. В рай пускаю я не тих, що вбивають і вмірають за ідею, а тих, що живуть за ідею й для ідеї. Не велика річ убити людину або самому загинути від неї. Велика річ жити з людьми по-людяному, навчити людей бути людьми. Це найвища ідея людського життя. Отже хто по ній і для неї живе, той лише раю заслуговує. Отож ідіть на землю й так робіть, як тут оце зробили. Навчіться на землі одну співати пісню, як тут оце співали. Переводьте свої ідеї не биттям, а спільним людським життям. Геть на землю! До раю ви ще не доросли!

(Грім. Бліскавка. Темнота. Завіса падає.)

К А Р Т И Н А Т Р Е Т Я.

Сцена прояснюється. Обстанова першої картини.

Політком, склонюється з крісла, протирає очі. Оде так штука! . . .
Дурні ми, чи що? Ходить замислено по хаті. Гм, гм! Ну, ну! А
що, як справді так і треба? Добре, що це сон, а не дійсність. Гм, гм.
Стука у стіну. Це ж, виходить, пошилися в дурні! Ні, я не хочу!
Ей, хто там, товариші!

Червоноармієць, входить, струнко. Слухаю, товаришу політкоме!

Політком. Негайно випустити всіх полонених . . . Гайдамаків також.

Червоноармієць. Розумію . . . До стінки?

Політком. Дурень! Кажу випустити, то випустити: куди хто хоче . .
і дати перепуски, щоб ніхто їх не чіпав.

Червоноармієць. А старшин?

Політком. Старшин також!

Червоноармієць. А гайдамацького начальника штабу?

Політком. Таксамо. Сказано всіх — так усіх. Марш, не гай хви-
лини! Перекажи, щоб у мент зробили це.

Червоноармієць, здивовано знизує плечима. Слухаю, товаришу політ-
коме! Виходить. Здуров чи що?

Політком, сам. Доволі крові й бійки. Хоч ідея і свята річ, але
дурнем бути, як я бачу, і для ідеї, за багато.

Завіса.

К а м 'я н е ц ь - П о д . р . 1920.

Під копами технічної школи в час пере-
ховування від більшевиків.

/